

Trettiofem års penningvärdeförsämring och några av dess lärdomar

35 års penningvärdeförsämring sammanfaller i huvudsak med den socialdemokratiska regeringens maktinnehav, konstaterar i denna artikel riksdagsmannen, docent Henrik Åkerlund. Regeringen har också genom markvärdestegringspropositionen på ett lättillgängligt sätt offentligt erkänt storleken av penningvärdeförsämringen. Denna mäts med 1914 års konsumtionsprisindex, en måttstock som i och för sig är diskutabel, men enligt vilken 1914 års krona populärt uttryckt i dag är värd 18 öre. Med ett löneindex skulle den knappast vara värd mer än en tioöring. Riksdagen har nyligen på regeringens förslag beslutat att borttaga silvret ur våra en- och tvåkronor. Skall kopparkronan och sedelkronan kunna stabilisera penningvärdet under 1960-talets sista år? Förf. tror det inte och uppmanar envar, som litar på regeringens ekonomiska politik, att studera 1914 års indexserie för de gångna 35 åren.

Från många synpunkter är markvärdestegringskatten en ytterst intressant konstruktion. Inte minst gäller det för den fråga, som denna uppsats handlar om. När man nämligen beslutat sig för att bryta med den tidigare principen att upprätthålla en tidsgräns, utöver vilken realisationsvinstskatt inte uttages, och införa en s.k. evig beskattning, har det inte varit möjligt att i ett samhälle med föränderligt penningvärde undgå att beakta denna föränderlighet. Visserligen tillämpas evighetsprincipen också i aktievinstbeskattningen, men där har problemet kringgåts genom att ge skatten karaktär av omsättningsskatt. Markvärdestegringskatten avskaffar inte och motverkar heller inte markvärdestegringen. Den gör endast samhället delaktigt i värdestegringen och därtill fiskalt intresserat av densamma. Som alla skatter bromsar den inte utan sparkar på penningvärdeförsämringen, åtminstone på längre sikt. Den torde vara den första skatt i vårt land, som har fast uppbyggda regler för mätning av penningvärdeförsämringen och torde därför också kunna bli normgivande på många andra områden, när det gäller att beräkna priser, ersättningar o.dyl. i offentliga och privata sammanhang. Som bekant har juristerna alltid hävdat, att en krona är och förblir en krona, men den principen har de högsta juridiska instanserna i många fall tvungits frångå. Med markvärdestegringskattens explicita mättningsregler har den juridiska ståndpunkten otvivelaktigt ytterligare försvagats.

Tvivelaktig metod

För att mäta förändringen i penningvärdet har statsmakterna i detta fall stannat för 1914 års konsumtionsprisindex. Ehuru det visst inte är självklart, att just detta index riktigt och rättvist speglar förändringen, togs frågan om måttstocken aldrig upp till allvarlig diskussion i t.ex. riksdagens debatter. Det finns dock många andra indexserier, och 1914 års tillhör inte de bättre. Denna serie, som nu fått stor praktisk betydelse visar vid utgången av fjolåret talet 550, vilket med ett mera populärt uttryckssätt gör "kronan av 1914 värd 18 öre i dag". Med ett löneindex skulle dagens krona knappast vara värd mer än kanske en tioöring. Nu kan man naturligtvis fråga efter skälen för att inte följa ett konsumtionsprisindex. *Ett* sådant skulle i varje fall kunna tillmätas vikt, nämligen det att det är både naturligt och vanligt att förvärva en fastighet i relativt unga år, inneha den för familjens skull och sälja den på gamla da'r samt ha den som sparform. Just på ålderdomen när behovet av personliga tjänster gör sig gällande på allvar, har dessa dock blivit mer fördyrade än de relativt umbärliga varorna, och därvidlag torde framtiden inte ge andra utvecklingstendenser än de hittillsvarande. Hänsyn till detta sakförhållande tages inte i fråga om markvärdstegringskatten. Bristen ligger som redan antytts hos vårt ofullkomliga indexberäkning. Det sagda är anfört för att visa, att även om penningvärdeförändringen principiellt erkännes av statsmak-

terna, är sättet att mäta den inte odisputabelt och konsekvenserna i tillämpningen inte säkert rättvisa.

Socialdemokratiskt ansvar

Trettiofem års penningvärdeförsämring sammanfaller i stort sett med den nuvarande socialdemokratiska regeringens maktinnehav. Det är också denna, som lade markvärdstegringspropositionen på riksdagens bord och därmed offentligt erkände på ett lättillgängligt sätt storleken av penningvärdeförsämringen. Den s.k. uppräkningsfaktorn ligger på 3,6 och kronvärdet därmed i 28 öre av vad det var vid övertagandet av makten år 1932. Nu har emellertid socialdemokraterna aldrig tillmätt frågan om penningvärdet någon särskilt stor och i varje fall aldrig någon avgörande betydelse. Finansminister Strängs uttalande härom året om en treprocentig årlig prisstegring såsom tolerabel har tidigare paralleller i uttalanden av finansministrarna Wigfors och Sköld. Det har varit oppositionen och främst högerpartiet förbehållet att kämpa för penningvärdets upprätthållande, vilket är helt i enlighet med strävandena hos ett parti, som förfäktar den privata äganderättens princip. Den borgerliga riksdagsmajoriteten från 1914 till 1932 bär sålunda ansvaret för en väsentligt mindre penningvärdeförsämring än den som inträffat därefter. Index för 1932 stod inte högre än i talet 155.

Under återstoden av 1930-talet och fram till andra världskrigets utbrott för-

blev penningvärdet någorlunda stabilt. Stötarna utför kan därefter sammankopplas med vissa händelser, vilka inte kunnat undgå att utöva ett negativt inflytande, vilket parti som än suttit vid makten. Däremot är det visst inte uteslutet, att bättre resultat i meningen stabila penningvärde kunnat åstadkommas med en därpå klart målinriktad politik, utan att därför andra väsentliga mål av t.ex. socialpolitisk natur behövt skjutas åt sidan.

Skördetiden

Under andra världskriget ledde de tvenne första åren till en ganska stark penningvärdeförsämring. Därefter stabiliserades detsamma från år 1942, vilket säkerligen till stor del kan tillskrivas det i slutet av detta år införda pris- och lönestoppet och den starka känsla av samhällslojalitet, som under krigets tryck kunde mobiliseras. När kriget var över proklamerades den socialistiska skördetiden, och penningvärdet började åter falla. Det gick emellertid ganska långsamt i början, enär den förda penning- och valutapolitiken medvetet offrade skyddet för kronans yttre värde, dvs. de under 30-talet och krigsåren uppbyggda tillgångarna av guld och valutor. Undergrävningsprocessen slutade i 1949 års devalvering, vilken tillsammans med det år 1950 utbrutna Koreakrigets prishöjningar på internationella stapelvaror framkallade den beryktade "engångsinflationen", vilken på två år sänkte pen-

ningvärdet med en fjärdedel. 1950-talets återstående del kännetecknas av en fortgående mera krypande inflation och penningvärdeförsämring. 1914 års index steg från 324 år 1952 till 391 år 1959.

Men 1960-talet skulle bli värre. De nationalekonomiska tillväxtfilosoferna fick i president Kennedy en mäktig förespråkare. Vårt nuvarande decenniums industriländer fick till ekonomisk målsättning att växa till med fem procent om året. Hänsynen till ett jättelikt krig i Sydostasien, kommunistisk undermineringsverksamhet överallt och svältande människomassors behov i u-länderna borde ha fått de insiktsfulla att inse, att en dylik målsättning för den industriella världen ävensom för vårt lands del måste leda till förlyftning. Från 1950-talets sista år har index också stigit från 391 till nu 550, vilket är ca 40 procent räknat från detta decenniums inträde eller i genomsnitt fem procent om året. För varje decennium, utom det första, under de förflutna 35 åren har kronan tappat hälften av sitt ingångsvärde. Det allvarligaste i denna utvecklingsprocess synes ligga däri, att takten icke avtager utan snarast förefaller öka. Beaktas andra världskrigets väldiga förödelse, varåt ingen ekonomisk politik kunnat göra mycket för att dämpa dess negativa inverkan på penningvärdet, är det 60-talets utveckling i vårt land, som är den mest deprimerande från penningvärdets synpunkt. Tidigare års kan om än icke till alla delar ursäktas så dock rimligen förklaras.

Nödmynt

På allra senaste tid har yttringarna av penningvärdefallet tagit sig klassiska former. Själva organisationen av penningväsendet har kommit i blickpunkten på olika sätt. På det internationella planet har frågan om penningssystemets anknytning till metallisk bas tagits upp till diskussion. Frågan har ställts om guldets bör demonteras och därmed den hittillsvarande basen ersättas med papper, som förgyllts genom att ges namnet pappersguld. På det nationella området har steg tagits för att avlägsna ädelmetallen, dvs. silvret, från alla mynt i inhemsk cirkulation. Detta är fallet i vårt land. Övergången till nödmynt kamoufleras nödtorftigt genom användning av annan silverliknande metall främst nickel. Det behöver inte nödvändigtvis göras gällande, att avsikten med ädelmetallernas borttagande från penningväsendet är att kontinuerligt sätta ned penningvärdet såsom hittills eller ännu snabbare. Möjligheter härför skapas dock vid övergång till pappersmyntfot över hela linjen — internationellt såväl som nationellt. Däremot står det utom allt tvivel, att utsikterna till uppbromsning av penningvärdefallet radikalt försämras. Historien känner inget exempel på att det lyckats att ens på kort sikt stabilisera penningvärdet utan stöd av en ädelmetall. När det emellertid blivit aktuellt med en målmedveten ansträngning att stabilisera detsamma, har det så gott som undantagslöst skett genom fastare anknytning till en ädelmetall — även i mo-

dern tid. Så skedde t.ex. med Frankrike år 1958.

Två företeelser bör här särskilt kommenteras. Vid valutamötet i Lidingö nyligen begärde Frankrike, att frågan om det internationella penningssystemet och guldets roll däri skulle tas upp till prövning i hela dess vidd. Då detta vägrades av de övriga staterna, drog sig Frankrike ur. Inget land utom Tyskland torde ha så bittra erfarenheter av penningvärdeförsämringens förödande konsekvenser som just Frankrike. Principiellt har detta land nu valt att hålla fast vid guldets och den metalliska principen för att söka hindra ett uppreparande av tidigare penningvärdefall. Från konservativ synpunkt kan det då inte finnas berättigad anledning att rikta kritik mot Frankrikes val av linje.

Kopparkrona och sedelkrona

I vårt eget land åter har riksdagen nyligen på regeringens förslag beslutat, att silvret skall borttagas ur en- och tvåkronorsmynten. I fortsättningen skall dessa myntvalörer präglas av koppar samt på bägge sidor förses med en blankpolerad nickelyta. Anledningen härtill uppges vara att silvervärdet i våra nuvarande en- och tvåkronor är ungefär detsamma som namnvärdet. Det har också tidvis överstigit det sistnämnda, och risk för nedsmältning av mynten uppges föreligga. Betydelsen av denna risk förefaller emellertid att vara starkt överdriven i varje fall i jämförelse med betydelsen av den sannolika konsekvensen av att präg-

ling av kopparkronor påbörjas. Nyttan för ett land av ett myntbestånd består i att mynten cirkulerar och inte förvandlas till skattegömma. Det finns i vårt land ungefär 250 miljoner kronor silvermynt i cirkulation. Om nu en eller annan miljon av dessa mynt skulle smältas ned och upphöra att göra sin tjänst att underlätta köp och försäljningar, är det ingen större olycka skedd. Om de däremot skulle gå ned i byrålådorna försvinner i helt annan skala myntbeståndet ur praktiskt bruk och tillskapas en stillaliggande silverskatt av 700 000 kg i svenska folkets gömmor. Att smälta ned dessa mynt när präglingen därav upphör är emellertid en mycket dålig affär, ty mynten kommer omedelbart att få självständigt knapphetsvärde utöver metallvärdet. En svensk en-krona av den tidigare 80-procentiga kvaliteten har ett silvervärde av två kronor men ett handelsvärde som troligen är dubbelt så högt. Ett amerikanskt en-dollarmynt har ett silvervärde motsvarande åtta kronor men handlas i USA i dessa dagar ända till

femton kronor, trots att detta land icke helt demonetiserat silvret.

En viktig lärdom av mera allmängiltigt slag kan dragas av dessa exempel. Det är penningens värde som faller vid demonetisering — inte metallens. Det kommer pappersguldets värde också att göra, om guldets demonetiserar. Metallismen i penningväsendet har emellertid aldrig — och det förtjänar understrykas — lyckats hindra penningvärdefallet, men det har bromsat det!

Den som tror, att kopparkronan tillsammans med sedelkronan skall stabilisera penningvärdet under 60-talets sista år, bör kanske också betänka, att den socialdemokratiska regeringen föreslagit och föreslår följande ökning av rätten att ge ut sedlar för åren 1966—68: 200 miljoner kronor, 600 miljoner kronor och 1 500 miljoner kronor. Jag tror det inte.

Den som litar på att regerings ekonomiska politik skall göra underverk tillrådes studera 1914 års indexserie för de gångna 35 åren.